

УДК 323.27

Зміст і співвідношення понять «державний переворот», «військовий переворот» та «політичний переворот»

О.В. МЕЖЕНСЬКА

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна,
E-mail: elenka_mezhenskaya@mail.ru**Авторське резюме**

Проблеми нелегітимного отримання або зміни державної влади завжди були й залишаються в колі уваги філософів та науковців інших галузей наук різних країн протягом тривалого часу.

У сучасному світі феномен перевороту в державі цілком пов'язаний із процесом отримання політичної влади. Зазвичай державні перевороти розраховані на зовнішній ефект, а їх політичний колорит і специфічна атмосфера завжди викликають зацікавленість та коментуються всіма засобами масової інформації. Будучи предметом обговорення з боку громадськості, перевороти в державі як нелегітимний спосіб отримання влади потребують чіткого трактування та обґрунтованого поняттєвого визначення, що дасть змогу достовірно оцінювати політичні процеси в суспільстві.

Мета статті полягає в аналізі й уточненні понять «військовий переворот», «державний переворот» та «політичний переворот», що існують у політичній науці; визначенні вибіркового параметрів щодо змісту і структури кожного з них.

Під час роботи над дефініціями понять «державний переворот», «військовий переворот» та «політичний переворот» було використано переважно загальнонаукові методи системного аналізу та політологічні структурно-функціональні та порівняльні методи.

В результаті дослідження окресленої проблеми автором дано уточнені та обґрунтовані визначення понять «державний переворот», «військовий переворот» та «політичний переворот». Концептуальна основа цих понять полягає в тому, що всі вони передбачають запланований, організований з елементом несподіваності процес знищення діючої політичної влади з порушенням конституційних і правових норм та принципів, який супроводжується застосуванням сили або прямою загрозою його застосування.

Ключові слова: військовий переворот, державний переворот, політичний переворот, політична діяльність, політичний процес, державна влада.

Content and value for concepts of «government coup», «military coup» and a «political coup»

O.V. MEZHENSKAYA

Luhansk Taras Shevchenko national university, Luhansk, Ukraine
E-mail: elenka_mezhenskaya@mail.ru**Abstract**

Problems of illegitimate acquiring or changing government domination have always been in terms of philosophers' and scientists' attention for long periods.

In today's world the phenomenon of revolution in the country fully associated with the process of obtaining political power. Usually coups are intended for external effects, their political color and specific climate always cause interest and are commented by all the media. Being discussed by the public the government coups as an illegitimate way of coming to power, requires strict interpretation and reasonable conceptual definition that allow significantly assess the political processes in society.

The aim of this article is to review and to analyze the concept of 'military coup', 'government coup' and 'political coup' that exist in political science; to determine the sampling parameters on the content and structure of each concept and to carry out their clarification.

When working on definitions of these concepts generally we used scientific methods of system analysis and synthesis, political science methods: structural and functional comparison. As a result of this work the author has refined the reasonable definition of 'military coup', 'government coup' and 'political coup'. The conceptual basis of the concepts are determined in this article. The aim of these concepts is to provide planned, organized, containing elements of abruptness which leads to destruction the existing political power in violation of constitutional and legal norms and principles, accompanied by force or threat of it straight.

Keywords: military coup, government coup, political upheaval, political activism, political process, government.

Постановка проблеми. У сфері політичного життя феномен державного перевороту невід'ємно пов'язаний з отриманням влади поряд із такими способами, як вибори та спад-

© О.В. Меженська, 2014

кування. В окремих країнах світу в різні історичні періоди переворот був і залишається поширеною технологією отримання державної влади, щоправда, формально неузаконеною і юридично неприпустимою, але яку на практиці використовують і приймають всі учасники політичної гри.

У сучасному світі перевороти в державі як спосіб отримання влади зазвичай розраховані на зовнішній ефект, а їх специфічна атмосфера й політичний колорит завжди викликають велику зацікавленість, широко коментуються всіма засобами масової інформації та стають предметом інтересу з боку світової громадської думки. Державний переворот, військовий переворот та політичний переворот – досить виразні визначення, які не лише привертають особливу увагу, а й потужно впливають на уяву людей. Визначаючи політично-значущі процеси в суспільстві, вони, разом з тим, відрізняються відкрито негативним змістом, адже під поняттями військовий переворот, державний переворот та політичний переворот розуміють дії, пов'язані з незаконним заволодінням владою в державі із застосуванням насилля.

Тож враховуючи частоту вживання поняття «переворот» з різного роду характеристиками типу «державний», «військовий», «політичний» у трактуванні світових та вітчизняних політичних подій, постає питання щодо уточнення змісту даних понять та їх співвідношення. Оскільки ці поняття мають певну неоднозначність, що перешкоджає об'єктивному осмисленню політичних подій, які відбуваються.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми легітимного та нелегітимного отримання або зміни державної влади завжди були й залишаються в колі уваги мислителів та політологів різних країн уже протягом трьох тисячоліть. Аналіз філософських праць Платона [17], Аристотеля [1], Т. Гоббса [8], В. Гюго [9], П. Прудона [19], І. Канта [10-11], К. Маркса [14], М. Агульона [29], К. Маллапарте [13], Е. Люттвака [12], М. Петрова [18], О. Глазунова [6], О. Галустьяна [5] та інших свідчить про наявність різних підходів до тлумачення поняття «переворот» та розбіжностей у його формуванні.

Відомості щодо активного втручання видатних воєначальників у політичне життя суспільства вміщено в таких пам'ятках: «Держава» Платона [17], «Політика» Аристотеля [1], «Життя дванадцяти Цезарів» С. Транквілла [25]. Різні аспекти впливу армії на життя суспільства та місце армії в системі політичної влади держави знайшли своє відображення й у працях Т. Гоббса [8], Г. Гегеля [7] та в роботах сучасних дослідників К. Маллапарте [13], Е. Люттвака [12], М. Требіна [26-27], Ю. Сівкіної [24] та інших.

Мета дослідження. Проблема трактуван-

ня політичних явищ, пов'язаних із процесом отримання або зміни державної влади, залишається відкритою через неоднозначність бачення їх авторами сутнісного ядра політичних проблем, історичних особливостей розвитку країни. Тому мета нашої статті – обґрунтувати вихідні поняття «військовий переворот», «державний переворот» та «політичний переворот», визначити їх взаємозв'язок і вибіркові параметри щодо змісту та політичних факторів.

Виклад основного матеріалу. Як поняття «державний переворот» з'явився у вжитку вперше у французькій мові. Французьке визначення містить словосполучення *coup d'état*, що дослівно позначає «удар по державі». Англійська мова запозичила його в тому самому значенні – *statecoup*, в італійській мові державний переворот позначають терміном *colpodistato*, а в іспанській – *golped'estado*, зберігши значення «удар по державі» [3, с. 4].

Описуючи та характеризуючи державні перевороти в конкретних державах, історики та політологи зосереджували увагу на розвитку подій, причинах та наслідках переворотів, тобто приділяли увагу фактографічному аспекту явища. Міркування стосовно державного перевороту як політичного явища лише іноді були спрямовані на розуміння його сутності. Тож дефініція поняття «державний переворот» протягом історії зазнавала змін.

Так, стисле логічне визначення державного перевороту, яке містить найістотніші його ознаки, ми знаходимо в античних філософів. Державний переворот, за Платоном та Аристотелем, – «є злочин, який йде наступним після злочину проти богів» [17, с. 309-542], який може мати руйнівні наслідки і є незаконним способом зміцнення, послаблення або зміни державного устрою чи правителя [1, с. 527-536].

Достеменно відомо, що визначення «державний переворот» уперше ввів у науковий обіг та обґрунтував Г. Ноде у 1639р. у своїй роботі «Політичні роздуми про високу політику і майстерність державних переворотів» (або «Наука государів»). Зауважимо, що з того часу й до сьогодні саме цей французький термін вживають політики, військові, історики та інші науковці. Автор порівнює державний переворот із громом, який «падає з небес, перш ніж його можна почути, молитви промовляються, перш ніж на них скликає дзвін; хтось піддається удару, вважаючи, що сам його завдає, страждають ті, хто ніколи цього не очікував, і вмирають ті, хто думав, що перебуває у цілковитій безпеці; і все це робиться під прикриттям ночі й темряви, серед штормів і розгубленості», і все це заради всеохоплюючої влади [12, с. 9-10]. Отже, Г. Ноде визначає державний переворот як негідне, аморальне, ганебне дійство, як намагання зайняти недозволену позицію, як знищення

держави, яке не має жодного виправдання і обґрунтування та повністю заслуговує на осуд у політичному та моральному відношенні. Важливо зазначити, що, звертаючись до багатого історичного досвіду, Г.Ноде на підставі численних прикладів переворотів указує на те, що державний переворот завжди був несподіваним, таємно організованим та підготовленим явищем, спрямованим на зміну не лише правителя, а й на зміну норм та законів, що існують у державі.

В. Гюго [9], П. Прудон [19] визначають державний переворот як результат попередніх історично значущих подій розвитку держави, але вже за участю однієї особи. Тобто переворот є справою меншості або осіб, які займають відносно високе місце в структурі державної влади та прагнуть заволодіти політичною владою. Політичні події, які призводять до суспільно-політичних змін у державі, І. Кант характеризує як «блискавку, яка вдарила в землю» [10,с.10], та розуміє державний переворот як засіб розв'язання пристрастей і встановлення одних правителів на місце інших [11,с.266-660].

Поняття «державний переворот» класики марксизму-ленізму К.Маркс, Ф. Енгельс, В.Ленін розглядають як політичне явище, це стає частиною їхньої революційної стратегії. К.Маркс у своїй роботі «18-го Брюмера Луї Бонапарта» визначає державний переворот як чітко спланований, добре організований силовий захват влади із дотриманням принципу прихованості [14].

Новітня історія не стала винятком і поповнила історико-політичну термінологію щодо державного перевороту як зміни влади й суспільно-політичного ладу. Так, французький історик М. Агульон, автор книги «Державний переворот в республіці», дає не лише політичну, але й моральну оцінку та зазначає, що державний переворот «є зло» [29].

Г.Кельзен, видатний австрійський та американський юрист і філософ, теоретик держави та права, визначив таку сутність державного перевороту, що суперечить закону, як скасування не лише державного порядку, а й правової структури, що, певною мірою, природно змушує владу, яка з'явилася в результаті перевороту, створювати не лише нову правову систему, а зокрема й приймати нову конституцію [3,11]. Зважаючи на таку особливість державного перевороту, можна зауважити, що державний переворот – це перш за все зміни в законодавстві, у політичній структурі суспільства. Щоправда, ця особливість має певний, обмежений пояснювальний характер.

Значний вклад у трактування поняття державного перевороту внесли дослідники К. Малапарте в роботі «Техніка державного перевороту» [13], М. Петров у роботі «Механізми

державних переворотів – історико-теоретичне дослідження» [18] та американський дослідник Е. Люттвак у книзі «Переворот: Практичне керівництво» [12]. Розглядаючи сутність державного перевороту, вони виділяють наступні чинники, що визначають його як прогнозовану, з елементом непередбачуваності, незаконну зміну чинної бюрократичної влади, який здійснюють цивільні громадяни без певної політичної ідеологізації. Подібної думки дотримується й російський дослідник О. Глазунов у своїй роботі «Державний переворот. Стратегія та технологія» [7,с.38]. Погоджуючись із думкою І. Канта і П. Прудона, К. Малапарте вказує на те, що державний переворот – це справа рук добре підготовленої невеликої групи змовників, яка у сприятливий момент відсторонює попередню владу й усю повноту державної влади бере на себе [13]. Тобто державний переворот завжди є інструментом політичної меншості, яка прагне політичної влади, але яку вони не спроможні отримати демократичним шляхом.

Сучасне трактування цього поняття суттєво відрізняється від того, як його розуміли понад три століття тому. Відмінність у трактуванні цього поняття зумовлена певними причинами. По-перше, змінилися учасники державного перевороту, тобто суб'єкти, які його здійснюють; по-друге, змінилася сама форма політичного акту. Але при цьому один елемент не піддався трансформації, і в цьому сенсі він є сполучною ланкою між переворотами минулого та сучасності. Цим елементом є влада в державі. Адже завжди державний переворот виражає спробу її раптової, несподіваної зміни або захоплення.

У політологічних та юридичних енциклопедичних словниках можна знайти кілька майже ідентичних визначень державного перевороту. У їх трактуванні державний переворот – це різновид політичного перевороту, що являє собою одну з форм насильницької зміни політичного режиму, захоплення влади однією з політичних сил у процесі політичної боротьби, який виходить за межі легітимності. Характерною ознакою перевороту є авантюристські дії вузького кола змовників. Державний переворот не призводить до корінних змін економічного базису, системи матеріальних цінностей, а лише відбувається зміна суб'єкта політичної влади [22,с.148-149;21; 28].

Над дефініцією поняття «державний переворот» продовжують роботу й сучасні дослідники. Піддавши аналізу історичний аспект феномена «державний переворот», О. Галустьян дав такі визначення: «державний переворот – це насильницька (неконституційна) зміна (захоплення) влади в державі». Більш детально визначення дає нам і більш широку картину цього явища із зазначенням головної мети перевороту: «Державний переворот – це усунен-

ня від влади можновладців, шляхом фізичного усунення або ізоляції їх від важелів влади, з заміною на представників угодних, або які представляють інтереси сил, що проводять державний переворот» [5,с.19-25].

Проаналізувавши визначення державних переворотів, які мають місце у дослідженнях та публікаціях, можна зауважити, що державний переворот – це свого роду удар, якого завдано державі і який спрямовано на знищення або різку, несподівану зміну наявного політичного устрою. Внаслідок добре спланованих дій та підготовленості досягається певний результат, який апріорі був орієнтований на конструктивні політичні, соціальні та економічні зміни. У результаті перевороту держава вже не є тією самою політичною структурою, якою була раніше. Державний переворот як правило, свідчив про слабкість позицій правлячих лідерів і здебільшого зводився до переходу функцій глави держави від однієї особи до іншої (найчастіше – монарха, гетьмана, президента).

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що, трактуючи поняття «державний переворот», науковці розуміють раптову нелегітимну зміну уряду добре організованою групою однодумців для переміщення законної влади та часткових змін чинного законодавства. Державний переворот, як правило, здійснюється неконституційним правовим шляхом і супроводжується захопленням державної влади у процесі боротьби за неї однією з політичних сил. Майже всі визначення містять деякі загальні характерні риси, ознаки та вказівку на основні рушійні сили, що здійснюють переворот.

Спираючись на вищезазначені фактори та досить широко визначальну дефініцію поняття «державний переворот», ми пропонуємо своє уточнене його визначення. Державний переворот – це неконституційна, насильницька форма зміни діючої влади в умовах соціально-політичної та економічної нестабільності, яка здійснюється блискавично із застосуванням силових методів організованою групою цивільних осіб під керівництвом харизматичних лідерів з метою зміни політичної системи та владної структури, що веде до зміни форми правління в конкретній державі.

З розвитком політичної системи, ускладненням її структури, переходом до демократичного правління, з поділом державної влади на законодавчу, виконавчу й судову та функціонуванням її чотирьох самостійних центрів – глави держави, вищих органів законодавчої, виконавчої та судової влади – державний переворот здійснюється і мирним, і воєнним шляхом та набуває складних і різноманітних форм та є свідченням нестабільних політичних і владних відносин. Досить цікавою та поширеною формою досягнення влади або вирішення певних суспільно-політичних проблем є мілітарист-

ська форма, яка являє собою захоплення політичної державної влади за допомогою воєнної сили. Це може відбуватися шляхом завоювання країни ззовні й за допомогою застосування воєнної сили всередині країни. Спосіб захоплення влади за участю військових є різного роду перевороти, які відбуваються у вигляді військових бунтів, військових заколотів, змов та путчів. Останні виступають безпосереднім інструментом захоплення влади або засобом психологічного тиску на уряд з метою його повної відставки [23,с.84-85].

На підставі аналізу військових переворотів у Спарті [23,с.241-250], Чилі [4], Німеччині [15], Фіджді [16] та інших можна зазначити, що військові приходять до влади в тих країнах, де значна частина населення елементарно недооцінює ступінь загроз та характер обмежень, пов'язаних із приходом до влади хунти або військового диктатора. Військові виходять на передову політичної боротьби там, де досвід державності невеликий, а в масах домінують патерналістські настрої. Єдність, рішучість, дисципліна, секретність, спланованість та наявність зброї – шість рівновеликих складників успішного військового перевороту. Сприяння воєнних сил, безсумнівно, зробить захоплення влади більш легкою справою, але було б нереалістично думати, що вони завжди перебувають у розпорядженні організаторів перевороту.

Саме тому однією з корінних політичних проблем держави було й залишається питання взаємодії армії та політичної влади, від вирішення якої залежить характер розвитку та стійкість суспільно-політичного устрою, владних відносин та суспільства, з античних часів до сьогодення.

Історичний досвід показує, що зазвичай збройні сили виходять на авансцену політичного життя в умовах рівноваги протидіючих сил, що сформувалися в державі при слабкості державної влади. Причому політична активність армії завжди була наслідком загострення протиріч у суспільстві й обумовлена прагненням та спробами розв'язати їх засобами збройного насильства [26,с.141-153].

Вивчаючи військовий аспект здійснення державного перевороту на основі аналізу переворотів в країнах Латинської Америки, Азії та Африки, О. Глазунов зазначає, що для зазначених країн саме армія традиційно є єдиною силою, здатною забезпечити порядок і стабільність та попередити хаос і анархію. Автор визначає військовий переворот як форму насильницької зміни державної влади, у результаті якого остання переходить до представників збройних сил. Військовий переворот – це класичний варіант насильницького захоплення влади, політичними факторами якого є: криза влади, невдоволення армії, наявність історич-

ної традиції, корпоративний дух та традиції офіцерського корпусу [6,с.84-114].

Аналогічної думки щодо військових переворотів дотримується і Е. Люттвак, який визначає військовий переворот як збройний виступ військовослужбовців проти законної влади та уряду, спрямований на повалення цивільного режиму за допомогою військ, сили, який здійснюється з метою встановлення влади військ, хунти (як це було, наприклад, в Єгипті(1952), Греції(1967), Перу (1968), Чилі(1973), Ефіопії (1974) та ін.), влади інших цивільних осіб, які виступають проти безладдя, хаосу в країні, які неспроможна виправити чинна влада, та ін. Військовий переворот завжди є державним переворотом, оскільки при цьому відбувається незаконна зміна суб'єктів державної влади [12,с.283-299].

Політологічні та юридичні довідники трактують військовий переворот як різновид політичного перевороту, що являє собою збройний виступ певних груп військовослужбовців проти політичної влади, уряду. Військовий переворот – один із найважливіших засобів завоювання влади армією або певною її частиною. Військовий переворот може бути єдиним засобом здійснення революції, який можливий будь-коли, без урахування наявності революційної ситуації, без опори на населення [23,с.84-85; 27].

Військовому перевороту як окремому виду політичного перевороту присвячене дослідження М. Требіна «Військовий переворот як соціально-політичний феномен». Будучи складним соціально-політичним феноменом в історії цивілізації, військовий переворот виступає як спроба армії вирішити проблеми суспільства, взявши на себе відповідальність за справи в країні [27].

З огляду на вищезазначене маємо можливість виокремити специфічні ознаки військового перевороту:це завжди насильницький спосіб зміни державної влади, рушійною силою якого є військовослужбовці (армія або певна її частина), він спрямований на повалення цивільного режиму та зміну суб'єктів державної влади, на відміну від державного перевороту має політичний аспект (і всередині країни, і зовні), відбувається із використанням зброї, що призводить до людських жертв. Зазначимо, що армія в суспільстві завжди відіграє подвійну роль, виступаючи то необхідним елементом існування суспільства,то деструктивною силою, що виявляється у втручанні військових у життя суспільства характерними силовими для неї способами та засобами.

Зважаючи на визначені нами ознаки військового перевороту, пропонуємо своє, уточнене визначення. Військовий переворот – це насильницький спосіб зміни державної влади,що призводить до повалення влади цивільних осіб та встановлення диктатури військових як засіб

вирішення певних(нагальних) суспільно-політичних проблем.

Як відомо, саме навколо проблем політичної влади розгортається політична боротьба. Центральним питанням політичної державної влади є питання щодо того, яким соціальним спільнотам вона буде належати. Конкретним проявом політики та влади в суспільстві є політичні відносини та політичне життя. Однією з таких форм життєдіяльності людей є політична діяльність,що являє собою сукупність дій окремих індивідів і великих суспільних груп (класів, націй, партій тощо),спрямованих на реалізацію власних політичних інтересів, насамперед боротьби,завоювання,використання та утримання влади [20,с.396]. Це свідчить, що встановлення влади в будь-якій формі впливає на формування й функціонування елементів політичної системи суспільства, її діяльність як цілісності. Завжди результатом політичної діяльності є задоволення політичних потреб суспільства чи окремих суспільних верств. Зокрема це виявляється у збереженні, зміні чи модернізації суспільного ладу, внутрішньо - чи зовнішньополітичного курсу, у встановленні нових соціально-економічних, владно-політичних балансів між суспільними верствами, елітою і народом,результатом чого є різні владні переміщення та реорганізації (створення і руйнування) коаліцій, альянсів; зміни способів здійснення, розподілу й перерозподілу влади тощо. Відомі такі основні типи політичної діяльності:трансформація, реформація, модернізаційні процеси, політичний вплив-участь, політичне функціонування та політичний переворот. Політичний переворот як тип політичної діяльності характеризується спрямованістю, насамперед, на персональні зміни у сфері влади (здебільшого із застосуванням насильства). Перевороти в практиці політичного процесу є нерідким, але завжди феноменальним явищем, яке набуває специфіки залежно від історичної доби, масштабів і «сценарних» моментів.

Так, словник з конфліктології визначає політичний переворот як докорінну зміну політичного життя суспільства, повалення існуючої системи влади та зміну політичного лідера, при цьому вказуючи на такі основні ознаки або умови, які призводять до політичного перевороту: невдоволеність певних соціальних прошарків політичним устроєм; відсутність суспільної єдності за наявної політичної системи;втрата легітимності політичної влади [2,с.307]. Політологічний енциклопедичний словник під політичним переворотом вбачає специфічну форму захоплення влади певним політичним угрупованням,що передбачає докорінну зміну в персональному складі політичної еліти. При цьому характерними рисами політичного перевороту визначає неконституційний, не правовий перехід влади

від одного політичного суб'єкта до іншого, чим відрізняється від виборів як легального способу здобуття влади; не зміна політичної системи суспільства, а лише зміна політичних лідерів, чим відрізняється від політичних реформ і революцій; рушійні сили, як правило, обмежені соціально-політичними групами, що мають певною мірою владні повноваження; відбуваються в умовах нестабільності політичної системи і є ознакою слабкості позицій правлячих лідерів [23, с. 516-517].

На нашу думку, політичний переворот – це специфічна, неконституційна, публічна форма захоплення або зміни політичної влади в умовах нестабільності діючої політичної системи, свідомо організована політичними угрупованнями з метою зміни політичної структури влади та політичного лідера.

Висновки. У результаті дослідження різних підходів до трактувань понять «державний переворот», «військовий переворот», «по-

літичний переворот» ми з'ясували, що всі вони передбачають запланований, організований з елементом несподіваності процес знищення політичної влади з порушенням конституційних і правових норм та принципів, який супроводжується застосуванням сили або прямою його загрозою. Та значна кількість політичних факторів, що лежать в основі переворотів, не має чіткої розмежованості для конкретного перевороту. Тому, беручись за політичну оцінку такого суспільного явища, як переворот у державі, необхідно враховувати, що будь-який державний переворот може включати елементи військового перевороту, а будь-який військовий переворот може бути й суто політичним, і суто воєнним. Аналіз досліджень та фактографічних відомостей щодо різних аспектів політичних змін та способів, шляхів нелегітимного отримання або зміни державної влади дає можливість зазначити, що всі вони є своєрідною формою політичного перевороту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аристотель. Политика. Сочинения в 4-х т. [Текст] / Аристотель [пер. с гр., ред. А.И. Доватура]. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – 830 с.
2. Анцупов Я. Словарь конфликтологии [Текст] / Я. Анцупов, А. Шипилов. – СПб.: Питер, 2006. – 528 с.
3. Банкович М. Государственный переворот, прорунсиаменто, путч: теоретический анализ [Текст] / М. Банкович // Весник ВГУ: Серия :История. Политология. Социология. — 2008. — № 2. — С. 3–12.
4. Военный переворот 1973 года в Чили. Неoliberalный миф о Пиночете: Военное обозрение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://topwar.ru/33164-voennyy-perevorot-1973-goda-v-chili-neoliberalnyy-mif-o-pinochete.html> (25.12.2013). – Назва з екрана.
5. Галустьян О.А. О государственных переворотах: сравнительно-исторический аспект вопроса [Текст] / О.А. Галустьян // Междунар. уголовное право и междунар. юстиция. – 2010. – №3. – С. 19-25.
6. Глазунов О. Государственный переворот. Стратегия технологии [Текст] / О. Глазунов. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2006. – 448 с.
7. Гегель Г. Работы разных лет. В двух томах [Текст] / Г. Гегель; [сост., общ. ред. А.В. Гулыгин]. – М.: Мысль, 1971. – Т. 2. – 630 с.
8. Гоббс Т. Сочинения в 2-х т. /Т. Гоббс; [пер. с лат. и англ.; сост., ред. изд., авт. вступ. ст. и примеч. В.В. Соколов]. – М.: Мысль, 1989. – Т. 1. – 622 [2] с.
9. Гюго В. Наполеон Малый [Электронный ресурс] / В. Гюго; пер. с фр. – Режим доступа: http://royallib.ru/book/guugo_viktor/napoleon_maliy.html. (27.11.2013). – Название с экрана.
10. Кант И. Сочинения в 6-ти т. [Текст] / И. Кант; пер. с нем. [под общ. ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана]. – М.: Мысль, 1963. – Т. 1. – 543 с.
11. Кант И. Сочинения в 6-ти т. [Текст] / И. Кант; пер. с нем.; [под общ. ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана]. – М.: Мысль, 1965. – Т. 4, ч. 2. – 478 с.
12. Люттвак Э. Государственный переворот [Текст] / Э. Люттвак; пер. с англ. – М.: Ун-т Дмитрия Пожарского, 2012. – 326 с.
13. Малапарте К. Техника государственного переворота [Электронный ресурс] / К. Малапарте. – М.: Аграф, 1988. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Malaparte/_01.php – Название с экрана.
14. Маркс К. 18 брюмера Луи Бонапарта [Электронный ресурс] / К. Маркс. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/marx_18.php (03.01.2014) – Название с экрана.
15. Панкевич Ф. Капповский путч в Германии [Текст] / Ф.И. Панкевич. – М.: Наука, 1972. – 195 с.
16. Пале С. Фиджи. В череде государственных переворотов [Текст] / С. Пале // Азия и Африка сегодня. – 2003. – №8. – С. 43-45.
17. Платон. Сочинения в 4-х т. [Текст] / Платон; [пер. с древнегреч.; общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи]. – М.: Мысль, 1994. – Т. 3. – 654 с., [2] с.
18. Петров М. Механизмы государственных переворотов [Текст] / М. Петров: историко-теоретическое исследование. – М.: АСТ; Минск: Харвест, 2005. – 400 с.
19. Прудон П. Что такое собственность? или Исследование о принципе права и власти; Бедность как экономический принцип; Порнократия, или Женщины в настоящее время [Текст] / П. Прудон; [подгот. текста и коммент. В.В. Сапова]. – М.: Республика, 1998. – 367 с.
20. Політологія [Текст]: [навч. посіб.] / Ю.І. Макар, О.Ю. Докаш, Т.П. Лаврук. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2010. – 596 с.

21. Політологічний енциклопедичний словник [Електронний ресурс] / В.Храмов. – К., 1997. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/political/dict/417.htm> (22.12.2013). – Назва з екрана.
22. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. – К.: Генеза, 1997. – 400с.
23. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / [Упоряд. В.П.Горбатенко; за ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка]; 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736с.
24. Сивкіна Ю. Путч Хилона в Спарте [Текст] / Н.Ю.Сивкіна // Мнемон: исследование и публикации по истории античного мира. – 2006. – №5. – С.241-250.
25. Транквил С. Жизнь двенадцати Цезарей [Электронный ресурс] / Гай Светоний Транквил. – Режим доступа: http://modernlib.ru/books/trankvill_gay_svetoniy/zhizn_dvenadcati_vezarey/. – Название с экрана.
26. Требін М. Армія і політика: історична ретроспектива взаємодії [Текст] / М.Требін // Політ. менеджмент. – 2012. – №4-5. – С.141-153.
27. Требін М. Військовий переворот як соціально-політичний феномен [Текст] / М.Требін // Нова політика. – 2000. – №6. – С.51-56.
28. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс] / Ю.С.Шемшученко. – Режим доступу: http://leksika.com.ua/15710312/legal/derzhavniy_perevorot (27.12.2013). – Назва з екрана.
29. Agulhon M. Coup d'Etat et Republique [Electronic resource] / Maurice Agulhon. – Paris: Presses de SciencesPo, Reihe La Bibliothèqueducitoyen, 1997. – Regime to access: http://www.bookdepository.com/Coup-D'Etat-Et-Republique-Maurice-Agulhon/9782724607260?utm_medium=api&utm_campaign=usbook&utm_aid=usbook&utm

Стаття надійшла до редакції 11.02.2014

REFERENCES:

1. Apistotel. Politika. Sochineniia v 4 – kh. tomakh (Aristotle. Politics). Moskov, 1983, vol. 4, 830p.
2. Antsupov Ya. Slovar pokonfliktologii. (Antsupov Y. Dictionary of Conflict). SPb. Piter, 2006, 528 p.
3. Bankovich M.. Gosudarstvennyy perevorot, pronunsiamento, putch: teoreticheskiy analiz (Banković M. Coup, government coup, pronunsiamento: a theoretical analysis). – Vesnik MGU: Serii :Istoriia. Politologiiia. Sotsiologiiia. – 2008. – no 2. – P.3-12
4. Voennyu perevorot 1973 goda vChili. Neoliberalnyumif oPinochete: Voennoe obozreniye. (1973 military coup in Chile. Neoliberal myth of Pinochet: Military Review). Regime to access: <http://topwar.ru/33164-voennyu-perevorot-1973-goda-v-chili-neoliberalny-mif-o-pinochete.html>
5. Galustyan O. O gosudarstvennykh perevorotakh: sravnitelno-istoricheskiy aspekt voprosa (Galustyan O. Coups: a comparative-historical aspect of the question). Mezhdunarodnoe ugovnoe pravo I mezhdunarodnaiay ustitsiia. 2010, no3, Pp.19-25
6. Glazunov O. Gosudarstvennyy perevorot. Strategiiia I tekhnologiiia (O. Glazunov Statecoup. Strategy and technology). M.: OLMA-PRESS. Obrazovaniye, 2006, p.448 (Dosye)
7. Gege IG. Raboty raznykh let v dvukh tomakh (Hegel, works of different years in two volumes). M.: Mysl, 1971, vol. 2, 630p.
8. Gobbs T. Sochineniia v dvukh tomakh. (Works of Thomas Hobbes). M.: Mysl, 1989, vol.1, 622p.
9. Gyugo V. Napoleon Malyu (Hugo V. Small Napoleon) .Regime to access: http://royallib.ru/book/gyugo_viktor/napoleon_maliy.html.
10. Kant I. Sochineniia v 6 – titomakh (WorksofKant). M.: Mysl, 1963, vol.1, 543 p.
11. Kant I. Sochineniia v 6 – titomakh (WorksofKant). M.: Mysl, 1965, vol.4, 478 p.
12. Lyuttvak E. Gosudarstvennyy perevorot (E. Luttwak. Government coup). M.: Universitet Dmitriia Pozharskogo, 2012, 326 p.
13. Malaparte K. Tekhnika gosudarstvennogo perevorota (Malaparte K. Technique of government coup). M.: Agraf, 1988, 224 p.
14. Marks K. 18 bryumera Lyi Bonaparta (Marx K. 18 Brumaire). Regime to access: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/marx_18.php
15. Pankevich F. Kappovskiy putch v Germanii (Pankevich F. Kapp Putsch in Germany). M.: Nauka, 1972, 195p.
16. Pale S. Fidzhi. V chrede gosudarstvennykh perevorotov (Palais S. Fiji. In a series of coups. Asia and Africa nowadays). AziyaiAfrikasogodnia. 2003, no 8, Pp. 43-45.
17. Platon. Sochineniia v 4kh – tomakh (Platon's works). M.: Mysl, 1994, vol.3, 654p.
18. Petrov M. Mekhanizmy gosudarstvennykh perevorotov (Petrov M. Mechanisms coups). M.: AST; Minsk: Kcarvest, 2005, 400 p.
19. Prudon P. Chto takoe sobstvennost? ili Issledovanie oprintsype prava i vlasti; Bednost kak ekonomicheskiy printsyp; Pornokratiia, ili Zhenshchiny v nastoyashchee vremia (P. Proudhon, What Property is or the study of the principle of law and power; Poverty as an economic principle; Pornokratiya or Women nowadays). M.: Respublika, 1998, . 367 p
20. Politologiiia: [navch. posibnyk.] / Yu.I. Makar., O.Yu. Dokash, T.P. Lavruk. (Politics. Yu.I. Makar., O.Yu. Dokash, T.P. Lavruk). Chernivtsi : Chernivtskiy natsionalnyi universytet, 2010, . 596p
21. Politologichnyi entsyklopedychnyi slovnyk / V. Khramov / (Encyclopedic Dictionary of Political Science). Regime to access: <http://subject.com.ua/political/dict/417.html>
22. Politologichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [navch. posibnykdliia studentiv vyshkye n navchalnyke zakladiiv] (Encyclopedic Dictionary of Political Science). Kyiv: Geneza 1997, 400p.

23. Politologichniy entsyklopedychniy slovnyk [uporiadnyk V.P. Gorbatenko; za red. Yu. S. Shemshuchenka, V.D. Babkina, V.P. Gorbatenka] (Encyclopedic Dictionary of Political Science). Kyiv.: Geneza, 2004, 736p., 2-e vyd., dop. i pereroblene.
24. Sivkina Yu. Putch Khilona v Sparte (Sivkina Yu. Putsch Chilo in Sparta). Mnemon: issledovanie I publikatsii antichnogo mira. 2006, no 5, Pp. 241-250.
25. Trankvil S. Zhizn dvenadtsati Tzezarey (Trankville S. Lives of the Twelve Caesars). Regime to access: http://modernlib.ru/books/trankvill_gay_svetoniy/zhizn_dvenadcati_vezarey.
26. Trebin M. Armiiy I polityka: istorychna retrospektyva vzaiemodii (Trebin M. Army and Politics: Historical Retrospective interaction). Politychniy menedzhment, 2012, no 4-5, Pp. 141-153
27. Trebin M. Viiskovyi perevorot yak sotsialno-politychniy fenomen (Trebin M. Military coup as a socio-political phenomenon). Nova polityka, 2000, no 6, P. 51-56.
28. YUrydychna entsyklopediia (Registered encyclopedia). Regime to access: http://leksika.com.ua/15710312/legal/derzhavniy_perevorot
29. Agulhon M. Coup d'Etat et Republique /Maurice Agulhon. – Paris, Presses de Sciences Po, Reihe La Bibliothèque ducitoyen, 1997. –: Regime to access: http://www.bookdepository.com/Coup-DEtat-Et-Republique-Maurice-Agulhon-Agulhon/9782724607260?utm_medium=api&utm_campaign=usbook&a_aid=usbook&ut.

Меженська Олена Володимирівна – аспірант
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Адреса: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2
E-mail: elenka_mezhenskaya@mail.ru

Mezhenskaya Olena Volodymyrivna – postgraduate
Luhansk Taras Shevchenko national university
Address: 2, Oboronnaya str., Luhansk, 91011
E-mail: elenka_mezhenskaya@mail.ru